

לא קנה מעולם, וממילא יבואו כולם לגבות מהזיבורית, ולכן צריכה היתה הברייתא להשמיענו שלא יכול היה לטעון כן.⁽²⁰⁾

אי שתקת כו' ואי לא, מהדרנא שטרא דזיבורית למריה

הגמרא מתרצת שבלוקח אחד אף שקנה בזה אחר זה והאחרון היה עידית, אינם גובים מן העידית אלא כל אחד כדינו, כיון שיכול הלוקח לטעון להם: אם תשתקו ותטלו כדינכם, ניחא. ואם לא, אחזיר את שטר הזיבורית למוכר, וכולכם תאלצו לגבות מזיבורית. ומכח טענה זו גובה כל אחד כדינו.

שואלים התוס': אף על גב דבלאו הכי אשה גביא מזיבורית, הרי גם עתה כשלא מחזיק מקבלת האשה רק מזיבורית, אם כן תאמר לו "לכי תהדר", כלומר, כשתחזיר אגבה זיבורית אבל עד שלא החזרת הגבה לי מן העידית, שהרי אינה מפסידה כלום אם יממש את דברו ויחזיר את הזיבורית.

התוס' משיבים: מכל מקום, לא מציא למימר ליה לכי תהדר, אינה יכולה לומר לו לכשתחזיר, כיון שאין מפקיע כחה שהרי מקבלת כעיקר דינה מן הזיבורית.⁽²¹⁾ אבל לגבי הבעל חוב לא מציא למימר דלישקול בזיבורית, אינו יכול הלוקח לומר לבעל חוב טול מן הזיבורית מטעם דאי שתקת וכו', דכיון דמפקיע את כוחו, כי עיקר דינו לגבות מן הבינונית, והוא רוצה מכח טענת "מהדרנא" לתת לו רק זיבורית, לכן מציא אמר ליה, הבעל חוב יכול לומר ללוקח: "לכי תהדר", כאשר תחזיר אז אגבה מהזיבורית, דהא השתא נמי [עכשיו גם] מזיבורית אתה רוצה ליתן לי, וממילא אינני מפסיד כלום אם תחזיר.

משום דאין כותבין שעות, שעת הקניה, בשטר אלא רק בירושלים שם כותבים גם את שעת הקניה. וכיון שאין כותבין שעות, ואין היכר בשטר מי קדם, אינו יכול הלוקח לטעון קניתי קודם והנחתי לך מקום.⁽¹⁸⁾

מכרן לאחד בבת אחת מיבעיא

הגמרא אומרת שאם במכרן לשלושה בבת אחת אמרינן שנכנסו כולן תחת הבעלים, אין עוד צורך להשמיענו שכשמכר לאחד בבת אחת יכנס הלה תחת הבעלים.

ויש להעיר: הגמרא אחר כך מעמידה שמדובר באופן שקנאם בזה אחר זה, ומכל מקום לא גובים כדינם, כיון שיכול לומר להו אי שתקת וכו' ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית למריה. ואם כך הרי יכולנו להעמיד שמדובר שמכרם לאחד בבת אחת, ומה שאמרת שפשיטא הוא שנוטלים כדינם, אין זה פשיטא, דאשמועינן שלא יכול הקונה לומר להם אי שתקת וכו', ותגבו כולם מן הזיבורית, אלא נותן להם כדינם?

התוס' באים ליישב זאת:

השתא לא אסיק אדעתיה טעמא דאי שתקת, הגמרא עתה בשאלתה עדיין לא העלתה בדעתה את הטעם הנאמר בהמשך שהלוקח יכול לומר אי שתקת וכו', ולכן לא תירצה כן.⁽¹⁹⁾

התוס' באים לשלול שלא נדחה כיון שקנאם בשטר אחד לא היה שייך לומר שיחזיר זיבורית למוכר:

דאפילו כתוב הכל בשטר אחד, גם אם הקונה קנה את שלושת השדות בשטר אחד, היה יכול הקונה לכבוש את השטר, ולהחזיר את הקרקע הזיבורית לבעלים כאלו

18. וראה כן בתוס' ת' ר"ת: "דאיכא למימר דחד מינייהו קדים, כגון אם הוא במקום שאין כותבין שעות ולקח אחד בבוקר ושני בערב, נמצא שקדם הראשון ויכול לטעון הנחתי לך מקום לגבות ממנו, אמרת נכנסו תחת הבעלים הואיל ואין כותבין שעות ואין ניכר המקח מי לקח ראשון". וראה עוד בהערות על הגמרא.

19. על פי ה"מהדורא בתרא". ואולם לפי המסקנא יקבל הניזק מן הבינונית מכח טענת "מהדרנא". וה"פני יהושע" מפרש שזו היא כוונת התוס', שמשמע בגמרא שנכנס תחת הבעלים, והרי למסקנא הניזק מקבל מבינונית [לפי רש"י ותוס', ולפי הרא"ש מן הזיבורית].

20. מדברי התוס' מתבאר ש"מהדרנא שטרא" אין הכוונה שיקנה את השדה בחזרה למוכר אלא שיכבוש את השטר כאילו לא קנאו מעולם, וראה כן ביש"ש סימן יד'. והיקשו האחרונים מדוע א"כ ביתומים אינו יכול לומר אי שתקת [כמבואר להלן ע"ב] והרי כיון שכובש את השטר, הרי זה כאילו לא קנאו מעולם, וממילא גם

21. אף שעתה מגיע ליה על פי דין מעידית, אלא שאין זה מעיקר השעבוד אלא רק מדין סדרי גבייה, שאין נפרעים מנכסים משועבדים וכו' [גרנ"ט ראה שם].

20. מדברי התוס' מתבאר ש"מהדרנא שטרא" אין הכוונה שיקנה את השדה בחזרה למוכר אלא שיכבוש את השטר כאילו לא קנאו מעולם, וראה כן ביש"ש סימן יד'. והיקשו האחרונים מדוע א"כ ביתומים אינו יכול לומר אי שתקת [כמבואר להלן ע"ב] והרי כיון שכובש את השטר, הרי זה כאילו לא קנאו מעולם, וממילא גם

זה כפרעון חוב אלא כמו שקנו קרקע, (23) שלא גובים מהם. (24)

רצה מזה גובה ומזה גובה

רבא אומר שאם ראובן מכר כל שדותיו לשמעון, והוא חזר ומכר ללוי את הבינונית יכול הבעל חוב לגבות ממי שירצה.

מקשים התוס': ואף על גב דאמרינן אין גובין מנכסים משועבדים במקום שיש נכסים בני חורין אפילו הן זיבורית, ואם נשאר קרקע בן חורין לא גובים מהלוקח, ואם כן, גם כאן, כל זמן שנשאר קרקעות אצל הלוקח הראשון, אף אם זה זיבורית, לא יגבה מלוקח שני?

מתרצים התוס': שאני הכא, דכולהו משעבדי נינהו, תקנה זו שאין נפרעים וכו', נאמרה רק ביחס לקרקע שנתרה "בני חורין" אבל כאן אף אצל לוקח ראשון אין היא בגדר בן חורין, אלא בגדר "משעבדי" כי הרי הלוקח אינו הלווה, והגביה היא רק מפאת השיעבוד שעל הקרקע, ועל משועבדים לא נאמרה תקנה זו.

אבל זבן עידית וזיבורית

הגמרא מבארת שבעל חוב גובה מלוי רק אם קנה בינונית [ראה דיבור קודם] אבל אם לוי קנה עידית וזיבורית יכול לומר לבעל חוב: דיקדקתי לקנות קרקע שאינה ראויה לך כדי שלא תוכל לגבותה ממני.

ויש להקשות, הרי מדובר שנשארה הבינונית ביד שמעון, ואם כן, למה הוצרכה הגמרא לטעם שלוי אומר "דיקדקתי לקנות קרקע שאינה ראויה לך"? הרי יכול לומר לבעל חוב: "הנחתי לך מקום לגבות מבינונית כדיןך", כפי שהגמרא אומרת בהמשך, שאף אם לוי קנה קרקע בינונית, אם השאיר כמותה ביד שמעון, יכול לוי לדחות את הלוקח ולומר לו "הנחתי לך מקום לגבות כדיןך".

והנה, הגמרא שואלת על התירוץ שגם לגבי נזקין יתן לו מהבינונית ולא יקבל מן העידית. ולכאורה הגמרא יכלה לשאול גם על "בעל חוב", למה גובה מבינונית ולא מזיבורית מכח טענה זו. אבל לדברי התוס' ניחא, וכפי שממשיכים לבאר זאת:

לכך לא פריך בסמוך אלא מנזקין ולא מבעל חוב, כי הבעל חוב שאין לו מה להפסיד, יאמר לו "לכי תהדר". כמו דפירש הקונטרס [בעמוד הבא].

והמתבאר הוא, שאם רוצה מכח טענת "מהדרנא" לתת כעיקר הדין, דהיינו בינונית לבעל חוב או זיבורית לאשה, אזי אינם יכולים לומר לו "לכי תהדר", ואולם אם רצונו מכח "מהדרנא" לתת שלא כעיקר הדין, וכמו זיבורית לבעל חוב, אזי יכול הבע"ח לומר "מהדרנא". (22)

בדיתמי זלאו בני פרעון נינהו

הגמרא מוכיחה מהא דנזקין גובין מהעידית שמדובר באופן שהמוכר מת והניח יתומים, ולא שייך לומר "אי שבקת", כי אחרת היה יכול לומר לניזק אי תטול מבינונית, טול, ואם לאו מהדרנא שטרא וכו' ותגבה מזיבורית.

שואלים התוס': אף על גב שזה מחזיר להם קרקע, כלומר, אף שמדובר ביתומים, עדיין היה יכול לומר "אי שתקת" וכו', כיון שמחזיר להם את הקרקע ויוכלו התובעים לגבות מזה.

ומשיבים התוס': אם היה מחזיר את הקרקע, לא היו התובעים גובים ממנה, כי הווי להו כיתומים שקנו קרקע לאחר מיתת אביהן, נחשבת הקרקע כקנויה בידם לאחר מיתת אביהן, שהדין הוא דאין בעל חוב חוזר וגובה אותה מהן. ואף על גב דכשגבו קרקע בחובת אביהן, כשהיתומים גבו קרקע עבור חוב של אביהן, אמרינן ביש נוחלין [ב"ב קכה א] דבעל חוב חוזר וגובה מהן, מאותה קרקע, מכל מקום זהו רק בקרקע שקיבלו עבור פרעון חוב אביהם, אבל קרקע זו שהלוקח יחזיר להם, אין

22. בהערות על הגמרא התבאר שנחלקו הראשונים בטעם שיכול לומר "מהדרנא": לרמב"ן אין זה אלא הפחדה ואיום, ולכן תמיד יוכלו לומר לו "לכי תהדר". והרא"ש סובר שהוא דין טענה מעיקר הדין, דהוי כאילו החזיר, ותמיד לא יכול לומר "לכי תהדר". ולשיטתם, קושיית הגמרא היא גם על בע"ח שיקבל מן הזיבורית, וכן הנזקין שיקבל מן הזיבורית ולא רק מן הבינונית כסברת רש"י ותוס'.

23. לדברי התוס' שיכבוש את השטר צ"ב שאין זה קנו קרקע ויוכלו לגבות מיתומים, ראה לעיל הערה 20.

24. אמנם הרשב"א מעמיד שמדובר שמחזיר את הקרקע כפרעון חוב, ואם כן היו יכולים לחזור ולגבות מהם, אלא שמדובר ביתומים קטנים שאי אפשר לפרוע מהם עד שיגדלו, ולכן חוזרים התובעים אליו, ראה שם.

22. בהערות על הגמרא התבאר שנחלקו הראשונים בטעם שיכול לומר "מהדרנא": לרמב"ן אין זה אלא הפחדה ואיום, ולכן תמיד יוכלו לומר לו "לכי תהדר". והרא"ש סובר שהוא דין טענה מעיקר הדין, דהוי כאילו החזיר, ותמיד לא יכול לומר "לכי תהדר". ולשיטתם, קושיית הגמרא היא גם על בע"ח שיקבל מן הזיבורית, וכן הנזקין שיקבל מן הזיבורית ולא רק מן הבינונית כסברת רש"י ותוס'.

וביאררו האחרונים שהם מודים לרא"ש שזו היא טענה, אלא

משום זבין עידיית, אמנם אם קנה לוי עידיית, ושייר זיבורית ובינונית [או בינונית], באופן כזה לא איצטריך אינו צריך את הטעם שדקדקתי לקנות וכו', אלא אכן יכול להשתמש בטעם ש"הנחתי לך מקום", שהכוונה [כפי שנתבאר] שראשון מכר לשני כל זכות שיש לו, דכמו שהיה שמעון יכול לדחותו אצל בינונית וזיבורית [או זיבורית] ולא לתת לו מן העידיית, כך גם לוי יכול לדחותו לפי הכלל דאמרינן: **מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבא לידו**.⁽²⁸⁾

ומתבאר שהטעם שנקטה הגמרא להכי דייקי וזבני עידיית וזיבורית וכו', הוא רק בגלל האופן שקנה לוי זיבורית, אבל אם קנה עידיית היה יכול לדחותו מפאת דמה מכר ראשון לשני.

מצי אמר ליה הנחתי לך מקום לגבות

הגמרא מבארת שאם לוי קנה בינונית אבל הניח בינונית כמותה ביד שמעון, יכול הוא לדחות את הבעל חוב לבינונית שנשארה ביד שמעון בטענה: הנחתי לך מקום לגבות ממנו.

ויש להקשות הרי נתבאר שאם קנה לוי את הבינונית גובה הבעל חוב ממי שירצה, ולא יכול לוי לומר הנחתי לך מקום לגבות, שזה אפשר לומר רק כשמניח אצל הלווה בני חורין, ולא כשמניח ביד הלוקח, שאף אלה שהניח הם משעבדי [וכמבאר בתד"ה רצה], ואם כן מדוע כשלו השאיר בינונית כמותה יכול לומר "הנחתי לך מקום אצל שמעון" הרי שמעון אינו הלווה והקרקעות שהניח אצלו אינם בני חורין אלא משעבדי, וכיון ששניהם משעבדי אין יתרון ללוקח שני על ראשון.⁽²⁹⁾

ולכן מפרשים התוס' את כוונת הגמרא באופן אחר:

לאו דוקא קאמר הא לישנא, אין הכוונה לטענה "הנחתי לך מקום" כפי שרגילים לומר בכל מקום, משום **דלא שייך למימר הכי, אלא גבי בעלים ולא גבי**

ויש ראשונים שמפאת כן פירשו שמדובר באופן שאין לשמעון בינונית אלא עידיית וזיבורית, וכוונת הגמרא היא במקרה שלוי קנה עידיית והשאיר זיבורית או שקנה זיבורית והשאיר עידיית.⁽²⁵⁾

התוס' באים ליישב את הקושיא בדרך אחרת:

נראה, דאיירי שפיר אפילו דשביק בינונית, אפשר לפרש שמדובר באופן ששמעון קנה מראובן גם בינונית, ולוי קנה משמעון את העידיית והזיבורית, והשאיר את הבינונית ביד שמעון, ומכל מקום הוצרך לטעמא **דלהכי טרחי וזבני ארעא דלא חזי לך**, משום דלא מצי אמר ליה "הנחתי לך מקום לגבות ממנו" כדאמר בסמוך **גבי שביק בינונית דכוותיה**, משום דלא יכול לומר לו הנחתי לך מקום, כפי שיכול לומר כשקנה קרקע בינונית והשאיר כמותה ביד שמעון, **דשמא בעל חוב אודהב את הזיבורית טפי מבינונית, ובעל כרחו של שמעון בעת שהיו כל השדות אצלו, היה יכול הבעל חוב ליקח זיבורית טפי פורתא** [מעט יותר], **כדאמרינן לעיל** [ז ב] **דאמר רב בריה דרב איקא שאם נעכבו מליטול זיבורית כרצונו, אם כן נעלת דלת בפני לוויין**, וכיון ששמעון היה יכול הבעל חוב לגבות זיבורית, ממילא לא יכול לוי לומר לבעל חוב "הנחתי לך מקום וכו'" שהכוונה היא [כפי שמתבאר בדיבור הבא] שלוי קנה כל זכות שהיתה ביד שמעון, וכיון ששמעון לא היה יכול למנוע מליטול זיבורית, גם לוי לא יוכל למנוע כן.⁽²⁶⁾

לכן נקטה הגמרא את הטעם שאומר "לכן דקדקתי לקנות קרקע שאינה ראויה לך", כי היות שרוב העולם לא רוצים זיבורית, לא היה צריך להעלות בדעתו שהבעל חוב ירצה כן.⁽²⁷⁾

ומוסיפים התוס' לבאר:

ולא איצטריך לטעמא ד"להכי טרחי וזבנא ארעא דלא חזי לך" אלא משום דזבן זיבורית, טעם זה שהגמרא נקטה שלכן דקדקתי לקנות קרקע שלא ראויה לך, אינו אלא למקרה שלוי קנה את הזיבורית, כי אז אינו יכול לטעון "הנחתי לך מקום", וכפי שביארו התוס'. אבל

27. "פני יהושע". וכבר כתבו כן הריטב"א והרמב"ן בכתובות, ראה שם בשיטמ"ק.

והאחרונים כתבו ליישב גם לשיטת הרא"ש הסובר שאין בעל חוב נוטל מזיבורית בעל כרחו של לוה, כיצד יתרחק את קושיית התוס'.

28. יש להעיר למה הוצרך לטעם "מה מכר" כדי שלוי יוכל לדחותו לבינונית וזיבורית, הא בלאו הכי יכול לדחותו כי אין לבע"ח זכות לתבוע עידיית במקום שיש בינונית ועידיית, וראה ב"חידושי ר' אריה לייב" סימן נ"ח סק"ז מש"כ בזה.

29. בפשטות הביאור בזה, לפי שנתבאר לעיל [בהערות על הגמרא הערה 8] בשם ה"דברי משפט" שסברת הנחתי לך מקום היא תוצאה

25. תוס' שאנץ כאן, ובתוס' הרא"ש בכתובות צב ב [וראה במהר"ם ש"ף]. והרשב"א כתב שאין לומר כן, כי אם קנה את הזיבורית ולא היה בינונית, א"כ היא הקרקע הראויה לבעל חוב, וכיצד אומר שקנה קרקע שאינה ראויה. וראה כן בתומים סימן ק"ב.

והמהר"ם פירש שהיה אפשר לתרץ ששמעון מכר את הבינונית לאחר לפני שלוי קנה את העידיית וזיבורית ולא נשאר גבי לוקח ראשון כלום, ולכן לא יכול לומר הנחתי לך מקום לגבות. לכן באו התוס' לפרש אחרת. ויש שהעירו על כך מלשון הגמרא רצה מזה גובה, והרי כבר אין לו כלום.

26. עפ"י שיטמ"ק בשם גליון, וכן ב"פני יהושע".

דינא הוא דאזיל ראובן וקא משתעי [דינא בהדיה]

אביי אמר שאם ראובן מכר שדה לשמעון באחריות, ובא בעל חוב של ראובן לגבות את השדה, יכול ראובן לעמוד לדין כנגד הבעל חוב, ואין הבעל חוב יכול לומר לו לאו בעל דברים דידי את.

שואלים התוס': ואם תאמר, מה נפקא מינה? מה התועלת יש בזה שראובן יעמוד לדין כנגד הבעל חוב, הא כל מה שיכול ראובן לטעון, טענינן ליה לשמעון, הרי כל הטענות שיכול היה ראובן לטעון, יטענו הבית דין מעצמם לטובת שמעון, כפי ההלכה דטענינן ליה ללוקח וכן ליתומים, הבית דין טוען עבור הלוקח מה שהיה המוכר יכול לטעון, ועבור היתומים את מה שהיה אביהם יכול לטעון, ולכן טוענים להם בין טענת "פרוע" ובין טענת "מזויף"⁽³²⁾, שהשטר פרוע, וכן שהוא מזויף, ולכן צריכי עדי קיום, הבעלי חוב זקוקים להביא עדים על החתימות שבשטר כדי להוכיח שאינו מזויף.

והתוס' מוכיחים שטענינן ללקוחות ויתומים: דאי לאו הכי, לא שבקת חיים לכל בריה. אם הבית דין לא יטען כן, לא הנחת לאנשים לחיות. כלומר, כל אחד יוכל לתבוע מלקוחות ויתומים בהסתמכו על שטר מזויף, והם לא יוכלו להכחיש, ויתרוששו מנכסיהם.⁽³³⁾

וראיה נוספת מביאים התוס': ובפרק גט פשוט [בבא בתרא קעד ב] נמי [גם] מוכח כן, דקאמר רב ושמואל: שכיב מרע שאמר: מנה לפלוני בידו, אמר תנו – נותנין לו. לא אמר תנו – אין נותנין. שכיב מרע שהודה שחייב מנה לפלוני, ומת, הדין הוא, שאם הוסיף ואמר שיתנו לפלוני את המנה, נותנים לו, ואם לאו, לא נותנים. ומוקי לה בדנקט שטרא, רב נחמן מעמיד שם [קעה א] שמדובר באופן שהמלווה מחזיק בידו שטר הלוואה, ובכל זאת, רקאם אמר השכיב מרע "תנו", שיתנו לו את המנה, נחשב שבכך קיימיה לשטריה, ואם לא

לוקח ראשון, שהרי טעם זה אינו מתאים אלא לגבי הבעלים, כיון שנשארה בידם קרקע הנחשבת בני חורין, עליו לגבות ממנה. אבל לא לגבי לוקח ראשון, שגם בידו נחשב הקרקע למשועבדים, ואין יתרון ללוקח השני על הלוקח הראשון.

ועיקר טעמא לא הוי אלא משום ד"מה מכר ראשון לשני כל זכות" וכו'. שעיקר הכוונה בטענה זו היא לכלל שאנו אומרים: מה מכר ראשון לשני וכו', והוא [שמעון] הרי כששתי הבינוניות היו ברשותו היה יכול לדחותו [את הבעל חוב מבינונית זו] אצל בינונית אחרית, לבינונית האחרת. ולכן, גם ללוי יש זכות זו לדחותו לבינונית האחרת, ו"הנחתי לך מקום" יתפרש, שיש בכוחי לדחותך לבינונית האחרת, כשם ששמעון היה יכול לעשות כן.⁽³⁰⁾

ומוסיפים התוס' לבאר:

אבל אי לא שביק בינונית דכוותיה, אבל אם לוי קנה את שתי הבינוניות, ולא השאיר בידי שמעון קרקע בינונית אלא זיבורית, אזי לא מצי לדחותו אצל זיבורית, לא יכול לוי לדחות את הבעל חוב לזיבורית השניה הנמצאת ביד שמעון, מפני דראשון נמי [גם שמעון] לא היה יכול לדחותו אצל זיבורית. דאי ידחהו שמעון לזיבורית משום "אי שתקת", אם תקבל את הזיבורית מוטב ואם לאו אחזירנה לבעלים ותאלץ לגבות ממנו, יאמר לו הבעל חוב "לכי תהדר", אם תחזיר אז אכן אגבה מהזיבורית, אבל עתה תן לי מבינונית כדיני.⁽³¹⁾

וכיון ששמעון לא היה יכול לדחותו אצל הזיבורית, אף לוי שקנה את הזכויות משמעון אינו יכול לדחותו לזיבורית שבידי שמעון.

31. התוס' בזה לשיטתם לעיל ח'. שכל שמפקיע כוחו ורוצה לתת לו זיבורית יכול לומר לו לכי תהדר, ואולם לשי' הרא"ש ודעימי' שבכל גוונא יכול שיאמר אי שתקת כיון דזה כאילו החזיר צ"ב. ויש שהעמידו שמדובר גם כאן ביתמי וראה כן נמי בתוס' כתובות צב: ד"ה אבל.

32. וכמבואר בגיטין נח ב דטוענין ללוקח. ואולם בתוס' בכתובות מובאת שיטה הסוברת שטוענין רק פרוע ולא מזויף ראה שם באורך.

33. התוס' בכתובות דחה סברא זאת "שהרי מן התורה אין צריך שום שטר קיום, דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבי"ד, ואפילו גולן מוחזק שהוציא שטר אין נ"ל שצריך קיום, דלא אמרי' החתים עדים שאינן – מעצמו, דאע"פ שהוא חשוד על הממון מירתת לכתוב שטר מזויף פן יכירו בי"ד זיופו וכו'". וראה ב"אבן האזל" פ"ו עבדים ה"ז מה שכתב לבאר בדעת תוס' דידן.

מסברת אין נפרעים מנכסים משועבדים וכו', שכיון שנשארו בני חורין חל עיקר דין גביה עליהם, וזה הכוונה הנחתי לך וכו'. וממילא אצל לוקח, שאינם בני חורין, ואין את תקנת אין נפרעים, וכמבואר לעיל בתוס' ד"ה רצה, ממילא לא יתכן לומר הנחתי. וראה ב"חידושי ר' שמואל" סימן ט' שדן אם "הנחתי" היא תקנה נפרדת מ"אין נפרעים" ראה שם באורך.

30. ואולם הנימוקי יוסף כתב "ואע"ג דלא שייך למימר הכי אלא ללווה גופיה ולא ללוקח וכדאמרינן, דכי היכי דלוי לוקח שמעון נמי לוקח הוא, מ"מ שמעינן דסברא היא דכיון דמצי גבי משמעון שלקח נכסי הלווה כמו מלוי, שגיבה משמעון דאיהו קאי במקום בע"ח טפי לענין זה". היינו דשמעון מקרי בע"ד משום דשקיל כל נכסי דראובן ויש עליו נמי דין טענה על גופו ולכן גם כאן תיקנו בכה"ג דינא דאין נפרעין.

אך גם זה אינו נכון, כי הם פסולין להעיד אפילו לראובן, כיון דבעקיפין יש ריוח לשמעון מעדותם, בזה שמעמיד הקרקע בידו, כי מכוח עדותם אין הבעל חוב טורף והקרקע תישאר ביד שמעון.⁽³⁷⁾

התוס' מוכיחים שקרובים פסולים גם כאשר עדותם נוגעת בעקיפין לקרובם:

כדמוכח סוף פרק קמא דמכות [ז א] גבי אילעא וטוביה קרובים דערב הוו, אילעא וטוביה היו עדי הלואה, והיו רחוקים מהמלוה והלוה, וקרובים לערב, ורב הונא בריה דרב יהושע פסיל להו לעדותם אפילו לגבי לוח ומלוה, משום דכי לית ליה ללוה, אם אין ללוה לשלם, אזל מלוה בתר ערבא, ילך המלוה אחר הערב לגבות את החוב. יוצא שעדותם כנגד הלוה נוגעת בעקיפין גם לקרובם ולכן פסולים. הרי לן שקרובים פסולים גם באופן כזה.⁽³⁸⁾

וחזרת השאלה: אם כן, מאי נפקא מיניה אם ראובן יעמוד לדין כנגד הבעל חוב?

מתרצים התוס': ויש לומר, דנפקא מינה לראיה אחרונה, במשנה בסנהדרין [לא א] מוזכרות שתי הלכות בקשר להבאת ראיה שנחלקו בהן רבנן עם רבי שמעון בן גמליאל, ובאחרונה נחלקו [ולכן נקרא ראיה אחרונה] אם יכול בעל דין להביא ראיה או עדים לאחר שהצהיר בבית דין שאין לו עוד ראיות ועדים, והלכה כרבנן שאינו יכול להביא. וממילא יש נפקא מינה, כגון שאמר שמעון בפני בית דין "אין לי עדים ואין לי ראיה", ולאחר זמן מצא ראיה או עדים. דשמעון, כיון שאמר "אין לי עדים ואין לי ראיה", אין יכול עוד להביאם, ואילו ראובן, שלא אמר "אין לי עדים", יכול להביאם. וזהו הרווח שראובן נחשב לבעל דברים ויכול להביאם.⁽³⁹⁾

אמר השכיב מרע "תנו", לא קיימה לשטריה, אין זה כקיום השטר, ולכן לא נותנין למלוה. ולכאורה, הרי המלוה אחוז בידו שטר הלואה, ואין מי שיטען כנגדו שהוא מזויף, ומדוע נדרש כאן קיום השטר? אלא משמע דטענינן להו ליתמי "מזויף", בית הדין טוען עבורם מזויף, לכן נדרש קיום לשטר.⁽³⁴⁾

ומציינים התוס': ובפרק קמא דבבא מציעא [יד א] ד"ה דינא⁽³⁵⁾ הארכתני.

ואם כן, נשאלת השאלה מה תועלת יש בזה שראובן יעמוד לדין כנגד הבעל חוב?

התוס' דוחים אפשרות לתרץ:

וכן אין לומר, דנפקא מינה בין אם שמעון יעמוד לדין כנגד הבעל חוב או ראובן, באופן שעדין של בעל חוב הבאים לקיים את השטר,⁽³⁶⁾ קרובים המה לראובן, ורחוקים לשמעון, וממילא אם הבעל דין העומד כנגד הבעל חוב הוא שמעון, יקבלו עדותם, ואם זה יהיה ראובן קרובם, לא יקבלו את עדותם,

כי זה אינו נכון, דהא באופן כזה, לשמעון [כנגד שמעון] נמי אינם יכולים להעיד, כיון דאי טריף ליה, כי אם הבעל חוב יטרוף את השדה משמעון, אזל בתר ראובן, יחזור שמעון לתבוע את ראובן, יוצא שעדותם לטובת הבעל חוב, נוגעת בעקיפין גם לקרובם, ופסול עדים קרובים הוא גם באופן כזה.

התוס' מוסיפים לדחות תירוץ בדומה לזה:

וכן אם יהיה לשמעון עדים שמעידין לזכותו כנגד הבעל חוב, והם קרובים לשמעון ורחוקים מראובן, ולכן שמעון לא יכול להביאם, וראובן לכאורה יכול להביאם.

34. התוס' בב"מ מוסיפים לבאר, כי אין לומר שמה שלא נותנין הוא מטענת פרוע, כי בעל המימרא הוא רב, ולשיטתו מודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו שלא טענינן ליה פרוע. ראה שם.

35. כך מודפס לפנינו, וכנראה טעות דפוס וצריך לציין יג ב ד"ה הא, שם האריכו יותר בענין טענינן וכן בכתובות צב:

36. עפ"י תוס' בכתובות שכתב "ואין לומר דנפ"מ כגון שהעדים המקיימים את השטר של בע"ח קרובים לראובן ואין קרובים לשמעון וכו'". וראה ברש"ש. ואולם הרשב"א בגיטין ה': סובר דהם כשרים לקיום, וראה בש"ך סימן מ"ז סק"ג ובקצוה"ח ונתה"מ שם מה שכתבו בטעם הדבר.

37. ואף שגם אם לא תשאר בידו יקבל את כספו חזרה, מכל מקום זה שהשדה נשאר בידו הוא ריוח עבורו, ולכן לא יכולים להעיד אף לראובן.

38. והריטב"א בב"מ מביא, יש שכתבו לחלק בין אילעא וטוביה

להכא, "דהיכא דהעדים קרובים לערב ורחוקים ללוה פסולים כיון דמלוה בתר ערבא אזיל, התם הוא דערב שייך בשיעבודא, אבל הכא אין הלוקח שייך בשיעבודא ולמה לא יוכלו להעיד על הפרעון שפרע הלווה, ואע"ג דבעדותם מתוקמא ארעא ביד הלוקח, פרעון מילתא אחריתי הוא". ומסיים בצ"ע.

39. בטעם הדין שלא יכול להביא עדים וראיה, כתב רש"י שחוששים שמא הם עדי שקר, ששכרן לאחר שראה שנתחייב. והמרדכי כתב מפאת דהוי הודאת בע"ד שאין לו עדים. והקשו האחרונים שדברי התוס' אינם מובנים לפי שני הטעמים, דלטעם הראשון קשה ממה נפשך, אם נאמר כי אפשר שראובן ידע עליהם ושמעון לא, ולכן אין חשש לשקר, אם כן גם לשמעון ניתן להביאם. ואם אי אפשר לומר כן, מה מהני ראובן, נחשוש גם עתה שמא שמעון שכרן. ואף לטעם השני קשה, כי מה מהני שראובן מביאם, הרי לשמעון פסולים הם. ובחידושי הגר"ש שקאפ מבאר שתוס' אולו לפי הטעם דהוי הודאת בע"ד, ולכן לגבי דינו של שמעון אי אפשר שנפסוק על פי עדים אלו כיון שהודה, אבל כיון שלגבי דינו של ראובן הרי שפיר נאמנים, ומה שתובעים משמעון אינו אלא מטעם אחריות על חוב ראובן, ממילא

מלווה בעלמא. דהיינו, שרש"י מפרש ש"החזיק" הכוונה לקנין חזקה. ומקשים עליו התוס' כמה קושיות:

וקשה, אמאי נקט קנין חזקה יותר מקנין כסף ושטר? אם "משהחזיק בה" הכוונה היא ל"קנין חזקה", מדוע נקט אביי דווקא קנין זה, ולא קנין הנעשה על ידי כסף או שטר?

ועוד קשה, מאי קבעי "מאימת הוה חזקה"? מדוע שואלת הגמרא מתי נחשב שעשה חזקה המועילה לקנות, והרי **מתניתין** [משנה מפורשת] **היא בפרק חזקת הבתים** [בבא בתרא מב א] שאם **נעל** [עשה דלת], **פרץ** [עשה פירצה בגדר כדי להיכנס], **וגדר** [בנה חומה], הרי זו חזקה, ואיך יתכן לשאול "מאימת הוה חזקה?" כאשר משנה מפורשת מבארת אותה?

ועוד קשה, מאי קבעי הכא טפי מבשאר דוכתיין, משאר מקומות בש"ס שמוזכר קנין "חזקה", ששם אין הגמרא שואלת כיצד היא החזקה, ומדוע כאן הגמרא שואלת?

ועוד קשה, מה שהשיבה הגמרא "דרייש אמצריה", משמע שהיא דרישה בעלמא, שהולך סביב המצרים [סביב הגבולות], **ודבר זה אינו נחשב ל"חזקה" שתועיל בקנין?**⁽²⁾

לכן התוס' מפרשים אחרת:

ונראה לפרש, דמיירי שקנאו כבר בקנין גמור, בקנין חליפין, או בשטר, או בחזקה, או רפק בה פורתא, חרש מעט בשדה, שזה הוא אופן של קנין חזקה.⁽³⁾ אולם, על אף שכבר עשה מעשה קנין, עדיין יכול לחזור בו, הואיל **ודעתו של אדם בשעה שעושה מעשה קנין של שדה, היא, כי אף על פי שקנאו במעשה קנין גמור,** עדיין אינו גומר בדעתו שלא יוכל לחזור בו מן הקנין כל עוד אינו בודק את מצב השדה, ולכן, **אם יצאו עוררין לפני שבדק את השדה יכול עדיין לחזור בו, כל זמן שלא הלך אמצרי** [על גבולות] **השדה לארכה ולרחבה,**

ותירוץ נוסף מתרצים התוס': **אי נמי, נפקא מינה כגון שטוען הבעל חוב "לבית דין גדול קאזלינא",** לקמן [קייב ב] מבואר שיכול התובע לדרוש ללכת לבית דין הגדול,⁽⁴⁰⁾ ואם הנתבע מסרב ללכת עליו לשלם. ואם כן יש נפקא מינה באופן שהבעל חוב דורש ללכת לבית דין הגדול, **ושמעון לא מצי למטרח כמו ראובן,** לא יכול ללכת עימו כמו ראובן, וכיון שראובן נחשב "בעל דין" יכול הוא ללכת במקום שמעון לבית הדין.⁽⁴¹⁾

א-ט ויצאו עליה עסיקין

הגמרא מביאה דין בשם אביי, שאם ראובן מכר שדה לשמעון שלא באחריות, ויצאו עליה עסיקין, אם לא עשה בה עדיין שמעון חזקה, הוא יכול לחזור בו.

ומפרשים התוס': "עסיקין" – **פירושו "עוררים",** שטוענים כי השדה שייכת להם. **אבל אין לפרש** שהכוונה **לאנסים,** הנוטלים את השדה שלא כדין, **דאם** היה הפירוש כן, יקשה, **אפילו** אם מכר אותה **באחריות, משהחזיק בה אמאי יכול הקונה לחזור?** [שלפי הלשון הראשון יכול לחזור בו הקונה גם אם כבר החזיק בשדה]. **לימא ליה,** יאמר לו המוכר לקונה, **מזלך גרם** שאנסים באו ונטלו ממך, כי הרי אין הפסד זה מחמתי, ומדוע יכול הקונה לחזור בו? אלא בהכרח, אין לפרש שהכוונה לאנסין, אלא לעוררים.⁽¹⁾

משהחזיק בה אין יכול לחזור

לאחר שהקונה עשה חזקה בשדה, אינו יכול לחזור בו.

בפרק קמא דבבא מצינא [יד א] **פירש רש"י,** שאינו יכול לחזור בו משהחזיק בה **אף על גב שלא נתן עדיין מעות,** משום **דקרקע נקנית בחזקה,** וכיון שהקרקע נקנתה לו בחזקה שעשה בה, נעשו לו המעות כחוב של

גם על התובע. ואולם אם נאמר שהתוס' סוברים שרק על הנתבע נאמר כן, אפשר לפרש ששמעון רוצה לתבעו לבית דין הגדול אך לא יכול ללכת וראובן יכול ללכת.

1. ובתוס' ב"מ יד א הביאו הוכחה נוספת ראה שם.

2. אמנם רש"י [בב"מ] מפרש, שמתקן הגבולות ומגביהם, ומעשה זה הוא חזקה.

3. צריך ביאור מדוע הוסיפו ונקטו אופן של חזקה, הרי גם אופן זה כלול ב"חזקה"? ואולי צ"ל "או חזקה כרפק בה פורתא" [ראה באוצר התוס' המביא שכך הגירסא ברא"ש].

אין לתבוע משמעון, כי כבר נפסק שראובן פטור, והרי אין הודאה משמעון על חיוב ממון. ראה שם. וראה ב"ברכת אברהם" "מש"כ בזה.

ובשיטמ"ק הק' דבסנהדרין [לא א] מבואר שביתום לא נאמר דין זה, כי ינוקא במילי דאבואה לא ידע, וא"כ ה"ה בלוקח ראה שם.

40. רש"י לקמן פירש בית דין הגדול שבארץ ישראל. וראה בטור סימן י"ד המפרש "בית דין החשוב והמומחה שבדורו". וראה בנתה"מ סימן כ"ח בחידושים אם זה גם בזמן הזה.

41. מלשון התוס' משמע שהכוונה שהבעל חוב תובע ללכת לבית דין הגדול, וזהו אם כן לפי שיטת ר"ת לקמן קי"ב: הסובר שזה נאמר

אי נמי, גם אם לא הוזלו כל הקרקעות, קרקע זו מחירה ירד, כיון שיצאו עליה עוררין, אין היא שוה כמו שהיתה שוה בשעה שקנאה, לכן אינו יכול לפרוע רק עם הקרקע.⁽⁸⁾

רב הונא אמר או כסף או מיטב

פירש הקונטרס, שבא לתרץ קראי דלעיל [ז א], רב הונא בא ליישב את הסתירה בין הפסוקים, שבאחד נאמר "מיטב שדהו ישלם", ובאחד נאמר "ישיב", ואנו דורשים את המילה "ישיב" לרבות שווה כסף ואפילו סובין. ובא רב הונא ליישב את הסתירה.

אלא, שלפי פירוש הקונטרס קשה, שאין בדברי רב הונא אלו תירוץ לסתירה בפסוקים, כי רק לאחר שרב נחמן הקשה שישיב' מרבה שווה כסף ואפילו סובין, והוא השיב שהפסוק בא לרבות במקרה שאין לו, רק אז נתיישבו הפסוקים, שלכתחילה נותן מיטב או כסף, ובדיעבד, ריבתה תורה שיכול לתת שווה כסף אפילו סובין. ואם כן, תמוה לומר שרב הונא בא ליישב את הסתירה ולא יישב בדבריו כלום.

והתוס' באים ליישב זאת: וצריך לומר לפי פירוש זה, שלא הספיק רב הונא לסיים את דבריו, ולפרש את התירוץ עד שהקשה לו רב נחמן. ובאמת תשובתו לרב נחמן הם המשך אחד לתירוץ שבא לומר על הסתירה.⁽⁹⁾

אך התוס' מביאים פירוש אחר על מה נסובו דברי רב הונא:

כדי לראות עניני השדה אם הוא כאשר אמר לו המוכר.⁽⁴⁾ אבל, אחר שהוא הולך ובודק את גבולות השדה, שוב אינו יכול לחזור בו, והיינו, זו היא הכוונה של הגמרא דדייש אמצרי.

ולפי זה לא קשה כל הקושיות הנ"ל, כי אכן אין הכוונה בדייש אמצרי לקנין חזקה, אלא הכוונה היא, שכך היא דעת בני אדם, שיוכלו לחזור בהם אם יצא עליהם עסיקין גם לאחר קנין, עד שיחזיקו בשדה באופן "דדייש אמצרי".⁽⁵⁾

ואולם, בדבר אחד מסכימים התוס' עם רש"י, אך לא מטעמו אלא מסיבה אחרת:

ובלא נתן מעות איירי, מדובר כשעדיין לא שילם עבור השדה. ובהכרח צריך לומר כן, דאי בנתן מעות איירי, אם כן, אפילו באחריות נמי, גם כשמכר את השדה באחריות אמאי יכול לחזור בו [לפי הלשון הראשון] אפילו משהחזיק בה? והרי כבר החזיק בה, ואף נתן את המעות, וכי לעולם יכול לחזור בו? אלא ודאי מדובר שעדיין לא שילם. אבל אם כבר החזיק ושילם, אינו יכול לחזור בו.⁽⁶⁾

שואלים התוס': ואם תאמר, אם מדובר שעדיין הלוקח לא שילם, למה צריך לחזור בו מהמכירה, ולימא ליה, יאמר הלוקח למוכר: שקול ארעא בזוזך, טול את הקרקע כפירעון עבור חוב המעות שאני חייב לך.⁽⁷⁾

מתרצים התוס':

ויש לומר שמדובר באופן שהקרקע שווה פחות מהחוב, כגון שהוזלו הקרקעות, ושוב אינו יכול לפרוע רק עם הקרקע.

4. רא"ש מובא בדרישה ריש סי' רכ"ו.

5. וראה בתוס' בכתובות צג א, שכתבו בזה הלשון: "עד שלא החזיק בה אותה חזקה שתהא גילוי דעת שלא יחזור, יכול לחזור, דכי היכי דתקני רבנן שיהא אדם יכול לחזור בו כל זמן שעסוקין באותו ענין, ה"נ דעתו לחזור בו אם יצאו עליו עסיקין קודם חזקה. בגילוי דעתו משהחזיק בה, אינו יכול לחזור בו".

ובתוס' תלמיד ר"ת כתב: "אם עד שלא החזיק בה", שלא ירד עדיין לתוכה להראות לעולם שהיא שלו, שאינו גומר בדעתו לתופסה בידו, כיון שקנאה שלא באחריות. "ואם משהחזיק בה יצאו עליה עסיקין אינו יכול לחזור בו", שכבר קנאה כדרך כל הקונים, וגמר בנפשיה להפסיד.

6. ואולם יש ראשונים המעמידים שנתן מעות. ראה בתוס' בכתובות, וב"רבנו פרץ" ובתוס' תלמיד ר"ת. אלא שצ"ע מה שהקשו התוס' "וכי לעולם?" ובאוי"ז מחמת קושיה זו מסיק להלכה כלישנא בתרא. והתוס' בכתובות הביאו בשם ר"ת לפרש, שמדובר כשנתן מעות ובאתרא דלא קנו בכספא, וקמ"ל שמותר לחזור בו ואין כאן מי שפרע, דלא שייך מי שפרע אלא אם בא לחזור משום יוקרא וזולא, אבל היכא דהוי הפסד בכל המקח, מותר לחזור בו. ובדין הוא דהוה

ליה למיתני מותר לחזור, אלא אגב דקתני סיפא אין יכול, תני נמי רישא יכול, ומה שהזכיר הש"ס דייש אמצרי השמיענו שהיא חזקה גמורה כאילו נעל גדר פרץ, וראה עוד בתוס' שם ד"ה מאימת, וברבנו פרץ כאן.

7. התוס' בב"מ פירשו קושייתם יותר, "כיון שלא נתן מעות, לימא ליה שקול ארעא בזוזך! אפילו אית ליה זוזי, מצי לסלק ליה לבעל חוב בשאר דברים" [הכוונה שקושייתם אינה לדעת ר"ת שבתוס' לקמן ד"ה רב הונא, הסובר שבבע"ח אם יש לו מעות לא מצי לסלקו אלא בזוזין]. וראה בגרע"א בתשובות ח"א סי' קמ"ח שהקשה על התוס', שבאופן כזה לכו"ע יכול לסלקו באותה קרקע. ראה שם ובחזו"א סי' ג' סק"א.

8. ומכך שבאחריות יכול לחזור בו אף שמעכב את הדמים שנתחייב בשעת היוקרה, מוכח שהלוקח באחריות מקבל כשעת המקח ולא כשעת הטיורפא. וראה בקצה"ח סי' קט"ז סק"ב שהוכיח כן, דלא כמגיד משנה ראה שם.

9. עפ"י מהר"ם.

ורק אי לית ליה, אם אין לו לא כסף ולא מיטב, יכול המזיק לשלם עם שווה כסף ואפילו סובין.⁽¹³⁾

ב. ובעל חוב, אי אית ליה זוזי לא מצי לסלקו אלא בזוזי, אם יש ללווה כסף עליו לפרוע דוקא בכסף, כדמוכח בהכותב [כתובות פו א] **גבי ההוא תולה מעותיו בנכרי הוה, בגמרא שם מובא משמו של רבה שלוה שלא היה לו מעות אלא קרקע מכריחים אותו למכרה ולשלם למלוה מעות. והסביר רב חמא שמדובר במקרה מיוחד, שהיה ביד הלווה מעות, אך הוא הערים וטען שהן של גוי, וכיון שעשה שלא כהוגן, עשו עמו גם כן שלא כהוגן. מוכח על כל פנים, שאם לא היה טוען שהמעות שבידו הן של גוי, היה עליו לשלם את המעות, ולא היה יכול לדחותו בקרקע.**

ואי לית ליה זוזי, אם אין ללווה כסף, לא יאמר ליה המלוה זיל טרח וזבין ואייתו זוזי, לך טרח ומכור את הקרקע והבא לי מעות, כדאמר התם, ואף זה מוכח מדברי רב חמא, שרק כיון שעשה שלא כהוגן עשו עמו שלא כהוגן להטריחו שימכור, אבל באופן רגיל משלם עם הקרקע, ואינו צריך לטרוח למכרה.⁽¹⁴⁾

ולוקח שנמצא מקחו מקח טעות כמו כן דינו, דין זה אמור גם בלוקח שהתברר שהמקח היה בטעות מיסודו, ועל המוכר להחזיר את הדמים, שדין המוכר בדמים אלו שחייב ללוקח, כדין שנאמר לגבי לוח הבא לשלם למלוה. כדאמרינן לקמן בפרק הפרה [מו ב]. הגמרא שם מדברת בקנה שור נגחן, והתברר שהוא מקח טעות, וצריך המוכר לקבל את השור בחזרה, ולהחזיר לקונה את מעותיו. והגמרא שם שואלת, אם אין למוכר מעות, מדוע

ואית דגרסי [ויש הגורסים]: "אמר רב הונא, ולא רב הונא אמר" כגירסא שלפנינו. ולפי זה לא מתייחסים דברי רב הונא לדברי רב פפא שנאמרו לעיל, אלא קאי אמתניתין, שרב הונא בא לבאר את דברי משנתנו, דתניא: "כשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ", ועל כך אמר רב הונא, דלאו דוקא צריך לשלם מיטב, אלא יכול לשלם או כסף או מיטב.⁽¹⁰⁾

והתוס' מביאים את דברי הרי"ף המפרש כרש"י,⁽¹¹⁾ ומבאר את היוצא מזה:

ובספר רב אלפס פירש, דרב הונא בריה דרב יהושע ורב פפא דלעיל [ז], שתירצו את הסתירה, ואמרו שבמטלטלין כל מילי מיטב, פליגי אדרב הונא דהכא, נחלקו על דברי רב הונא אלו. דאינהו סברי כל מילי מיטב ואפילו סובין, כי הם סוברים שניתן לשלם במטלטלין אפילו בסובין, כי כל דברי מטלטלין הם בגדר מיטב. ואולם רב הונא סבר דלא הוי מיטב אלא או כסף או קרקע. אבל סובין לא הוי מיטב.

ולהלכה פסק הרי"ף כרב פפא וכרב הונא בריה דרב יהושע, שמשלם לכתחילה אפילו סובין, משום שהם בתראי, מתקופה מאוחרת יותר.⁽¹²⁾

ומביאים התוס' שיטת ר"ת הפוסק אחרת:

ורבנו תם אין סובר כן, דיכול לשלם לכתחילה אפילו סובין, דמפרש שיש ג' דינין בעניני תשלומים:

א. בנזקין, שהמזיק משלם לכתחילה או כסף או מיטב,

ולהביא מעות. וכן בשיטמ"ק כתב שם רבנו ישעיהו ז"ל: "ור"ת אומר דלא פליגי דמדודו דאי אית ליה כסף או מיטב יהיב ליה והא דאמר כל מילי מיטב הוא היינו בדלית ליה". וראה שם כן גם בשם גליון.

והאחרונים ציינו שבתוס' בב"ב [צב ב ד"ה אין] כתב לפי ר"ת "אבל בנזקים אפילו אית ליה מצי לסלוקי במאי דבעי דכל מילי מיטב הוא כרב פפא וכרב הונא בריה דר"י". ויוצא שפוסק כמו הרי"ף. וכתבו שהיה לראשונים שינויי נוסחאות בדברי ר"ת.

14. התוס' בב"ב שם מביאים בשם רבי חיים כ"ץ החולק וסובר שאפילו אית ליה זוזי לא חייב לשלם לו בהם, אלא משלם מה שירצה, דכל מילי מיטב הוא. ואת ראיית ר"ת דוחה שם, שמדובר באופן שעל הכל אמר שהם של הגוי, גם על הקרקע, ועכשיו אומר שהקרקע שלו, לכן אומרים לו: אם היא שלך, מכור אותה והבא מעות. ראה שם.

ואולם התוס' ר"ד [לעיל ח א] חולק לאיך גיסא, שהלווה צריך למכור את המטלטלין ולהביא מעות, כי "עבד לוח לאיש מלוה", ורק במקרקעי, שאינו יכול למכור כל שעה, כי יבוא להפסיד, בזה לא אומרים לו למכור. ראה שם.

ונחלקו האחרונים בדין הקדימה במעות בבע"ח הוא מהתורה או מדרבנן, וראה בקצוה"ח סי' קא סק"ה.

10. ולפי פירוש זה מיושב למה הגמרא לא הביאה את דברי רב הונא לעיל אלא רק עתה, וכן לפי"ז אין צורך לומר שרב הונא לא הספיק לסיים את דבריו.

11. כך משמע ברא"ש, וכן מבואר ב"אור זרוע".

12. בדרך כלל פוסקים כאחרונים, כי האחרונים ראו דברי הקודמים להם, ואם הסיקו אחרת, ראוי לסמוך על דעתם.

13. ופוסק רבנו תם כרב הונא, ובוה נחלק עם הרי"ף, הפוסק כרב פפא ור"ה בריה דר"י. ומה שלא פסק ר"ת כבתראי, כתב הרא"ש, היות שקבע רב אשי שנויא דרב הונא באחרונה, ואיהו קדים לר"פ ור"ה בריה דר"י, חשיב ליה עיקר. ורבנו פרץ כתב, "דהלכה כר"ה בכל ענין, ואע"ג דפליגי עליה, מכל מקום אין הלכה כתלמיד במקום הרב, דהיינו רב הונא דהוא היה קדמון, אבל מאביי ורבא ואילך, לא סבירא לן האי סברא".

ואולם הרא"ש בתירוץ ראשון כתב לפי ר"ת, שלא חולקים ר"פ ור"ה בריה דר"י עם רב הונא, "ולא אתו אלא לשנויי רומיא דקראי אהדדי. וה"ק, לא קשיא וכו' אפילו יהיב ליה סובין מיטב הוא ואין צריך ליתן לו מיטב מטלטלין וכו'. ואי אית ליה, בעי למיתב ליה זוזי, וכסף נמי כמיטב וכו'". ולפי ר"ה החידוש הוא שלא צריך לטרוח

ומדוע אם כן אנו אומרים שפשוט הוא שבעל הכספים מחזיר מחצית לשני, הרי דעת שמואל אינה כן?

מתרצים התוס': **ויש לומר, כשחלקו קרקע דווקא אית ליה ד"ויתר"**. שמואל, הסובר שהאח שנטלו ממנו רק הוא הפסיד, אמר את דינו רק באופן שחלקו בקרקעות, דאו שניהם עומדים בספק זה כמו זה, שניהם עומדים בסיכון שווה שבעל חוב יבוא ויגבה מהם, (17) **ועל דעת כן חלקו, דמי שיפסיד – יפסיד, כיון שהחשש שמא יטרוף בעל חוב שווה הוא אצל שניהם, בזה סובר שמואל שבשעת החלוקה דעתם היא שכל מי שיטלו ממנו, הוא זה שיפסיד, כי זו חלוקה שווה גם לגבי הסיכון. אבל הכא, שזה נטל מעות וזה קרקע, דרק בעל הקרקע בספק שמא יטרפו ממנו, ולא בעל הכספים, מפני דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב, כי אין בעל חוב גובה ממטלטלין שהניח האבא ליתומים, אלא רק מן הקרקע, וממילא בעל הכספים אינו כלל בסיכון שיצטרך לתת את הכסף לפירעון, וכיון שלבעל הקרקע יש סיכון שיפסיד, ולבעל הכספים אין, פשיטא הוא דעל דעת כן חלקו, שאם יפסיד בעל הקרקע שיחזור על בעל כספים שישלם לו מן הכספים מחצית סכום הפרעון. (18)**

וטרף חלקו של אחד מהם

הגמרא מביאה פלוגתת האמוראים לעניין אחים שחלקו קרקעות שהניח להן אביהן, ובא בעל חוב וגבה מאחד.

שואלים התוס': **ואם תאמר, והא כל אחד חייב לפרוע חוב אביהן, והרי הדין שכל אחד מהאחים חייב להשתתף בפירעון החוב, ואין יכול הבעל חוב ליטול את כל הפרעון מחלקו של האחד, וכיצד גבה כאן הבעל חוב את כל חובו מחלקו של האחד.**

לו יתן לקונה את השור כפרעון החוב. ומוכח שאם יש לו כסף עליו לשלם במעות. וכמו בעל חוב. ורק כאשר אין לו יכול לשלם עם הבהמה, ולא מחייבין אותו לטרוח ולמכור. (15)

ג. **ופועל**, שבעל הבית חייב לשלם שכר עבודתו, עליו לשלם לו זאת בכסף דוקא.

ואי לית ליה לבעל הבית זוזי, אם אין לו כסף, אמר ליה הפועל: זיל טרח וזבין ואייתני זוזי! לך טרח ותמכור מה שיש ברשותך ותשלם לי בכסף, כדמוכח בפרק הבית והעליה [בבא מציעא קיח א] דאין יכול בעל הבית לומר לו לפועל: טול את מה שעשית, בשכרך! אלא עליו לתת לו דווקא מעות. (16)

פשיטא האי ברא והאי לאו ברא

הגמרא דחתה את האפשרות לפרש שדברי רב אסי שאמר "כספים הרי הן כקרקע", נאמרו לעניין שני אחים שחלקו ביניהם את ירושת אביהם, ונטל אחד מהם קרקע והשני כספים, ובא בעל חוב וטרף את הקרקע, ועל כך אמר רב אסי כספים הרי הם כקרקע, ויכול לחזור לבעל הכספים ולגבות מחצית מהכספים שקיבל. והגמרא דוחה, כי פשיטא הוא שיחזור לאחיו ויקבל מחצית, כי הרי בעל הכספים הוא בן כמו אחיו, וכמו שהוא חייב לפרוע חוב אביו, אף הוא חייב.

מקשים התוס': **ואם תאמר, ואמאי פשיטא ליה, מדוע נחשב דין זה כדבר פשוט? והא שמואל אמר בסמוך לגבי שני אחים שחלקו בקרקעות, שאם בא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהם, ויתר! כלומר, זה שנטלו ממנו הפסיד, ואין השני חייב להשתתף עמו. כי למרות שגם השני הוא בן, אינו חייב להשתתף בפירעון החוב.**

15. באו"ז כתב בשם ר"ת, "כיון שנתן לו מעות, דעתו שאם המקח בטל שישלם לו מעות, ודין בע"ח יש לו, ולא דין מוזיק, דמעות יהב ומעות שקיל". ובתוס' ב"ב שם כתבו "ונוכל לחלק בין לוקח דהכא לבע"ח, דהתם [בבעל חוב] אדעתא דפרע ליה זוזי אוזפיה. אבל לוקח דהכא, דהוי טעות, לא משלם ליה זוזי כי ליתנהו להנהו זוזי, אפילו אית ליה זוזי אחריני. דכשהוציא אותן מעות הוי כמו מוזיק מעות של חברו, והוי דינו כנוקים".

16. במשנה שם: השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש, ואמר לו הפועל: "תן לי שכרי", ואמר לו בעל הבית: "טול מה שעשית, בשכרך", אין שומעין לו. ומבואר בגמרא שאיצטרך לאשמועינן כשאין לו זוזי. וברש"י שם: אע"ג דבכל דוכתי אית ליה שוה כסף ככסף, הכא, גבי פועל, "בל תלין שכרו" כתיב, מאי דאתני בהדיה משמע.

17. הקשו המפרשים, הרי התוס' בסמוך פירשו שמדובר באופן שהשדה הנטרפת היתה "אפותיקי", ולכן היה יכול לטרוף הכל מאח אחד, וא"כ אין שניהם עומדים בספק שוה. ויש שתיירצו שמדובר שלא ידעו שעשאו אפותיקי [שיטמ"ק בשם הרא"ש, מהר"ם שיף ועוד]. והמהר"ם פירש שמדובר שעשאן שתייהן אפותיקי, שיהיה לבע"ח רשות לגבות מכל אחד שירצה.

18. הקשו המפרשים, הרי יכלו התוס' להקשות מרב אסי לרב אסי לפי לשון ראשון של רש"י, אך משום לשון אחרון הקשו משמואל

15. באו"ז כתב בשם ר"ת, "כיון שנתן לו מעות, דעתו שאם המקח בטל שישלם לו מעות, ודין בע"ח יש לו, ולא דין מוזיק, דמעות יהב ומעות שקיל". ובתוס' ב"ב שם כתבו "ונוכל לחלק בין לוקח דהכא לבע"ח, דהתם [בבעל חוב] אדעתא דפרע ליה זוזי אוזפיה. אבל לוקח דהכא, דהוי טעות, לא משלם ליה זוזי כי ליתנהו להנהו זוזי, אפילו אית ליה זוזי אחריני. דכשהוציא אותן מעות הוי כמו מוזיק מעות של חברו, והוי דינו כנוקים".

16. במשנה שם: השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש, ואמר לו הפועל: "תן לי שכרי", ואמר לו בעל הבית: "טול מה שעשית, בשכרך", אין שומעין לו. ומבואר בגמרא שאיצטרך לאשמועינן כשאין לו זוזי. וברש"י שם: אע"ג דבכל דוכתי אית ליה שוה כסף ככסף, הכא, גבי פועל, "בל תלין שכרו" כתיב, מאי דאתני בהדיה משמע.

17. הקשו המפרשים, הרי יכלו התוס' להקשות מרב אסי לרב אסי לפי לשון ראשון של רש"י, אך משום לשון אחרון הקשו משמואל

ומספק חולקים את המחצה המסופקת, ונותן רק רביע, ואת זה הוא יכול לתת כפי רצונו, בקרקע או במעות. ואם כן, מדוע לפי רב, הסובר שכיוורשים הוו עליו לתת מחצה מהקרקע, ואילו לרב אסי שלדבריו נותן רביע מספק שמא הם כיוורשים, יכול לתת זאת גם במעות?⁽²²⁾

מתרצים התוס': **ויש לומר, דרב אסי סבירא ליה, דאפילו הוו יורשים מצי לסלוקי בזוזי.** רב אסי אכן נחלק בזאת עם רב, וסובר שגם אם נסבור שהם כיוורשים, יכול הוא לסלק את אחיו במעות. וטעמו, **משום דאמר ליה לאחיו: אנא, לבעל חוב נמי מסלקנא בזוזי!** אני הייתי פורע לבעל חוב עם מעות, והקרקעות היו נשארות בידי, ולכן, אתה שנתת קרקע, הפסדת לעצמך.⁽²³⁾

ואולם **רב אין חושש לאותה סברא,** רב סובר שאין זו טענה, ועליו לתת לאחיו את החצי שמגיעו בקרקע.

מקשים התוס' על התירוץ: **ואף על גב דמיירי בשעשאו אפותיקי,** הרי נתבאר בדיבור הקודם שמדובר כאן שהאב עשה את השדה לאפותיקי, ובאפותיקי הדין הוא שאינו יכול לסלקו בזוזי [כפי שיובא בהמשך], וכיצד יטען האח שהיה מסלק בזוזי?

ומתרצים התוס': **לא מיירי כעין אפותיקי ד"המקבל",** אפותיקי שמדובר כאן אינו אותו אפותיקי שמדובר בו בפרק המקבל [בבא מציעא קי], **דמשמע התם דלא מצי מסלק ליה בזוזי.** שם אכן מבואר שאינו יכול הלוקח לסלק את הבעל חוב במעות. אלא כאן מדובר באפותיקי כזו שיכול לפרוע לו במעות תמורת הקרקע.

כלומר, יש שני סוגי אפותיקי: האחד, אפותיקי סתם, והשני אפותיקי מפורש. אפותיקי סתם הוא, שמייחד הלוה למלוה שדה מסוימת שתהיה מיוחדת לו לגביית החוב אם לא יפרע לו, אבל גם שאר השדות נשארו

והתוס' מוכיחים שהדין כן: **כדקתני בפרק יש נוחלין [ב"ב קכד א] במשנה: יצא עליהם [על היתומים] שטר חוב של אביהם, בכור נותן פי שנים,** כל אחד נותן לפרעון החוב כפי החלק שקיבל, ולכן הבכור, שקיבל פי שניים מאחרים, נותן מחלקו לפרעון החוב פי שנים ממה שנותן אח פשוט. ומוכח, שעל כל אחד מהאחים להשתתף בפרעון החוב, וכיצד אם כן טרף חלקו של אחד מהן?⁽¹⁹⁾

מתרצים התוס': **ויש לומר, דמיירי הכא שעשאו אפותיקי,** כאן מדובר באופן שהאב עשה את הקרקע הזו אפותיקי,⁽²⁰⁾ כלומר, שהיא היתה משועבדת באופן מיוחד משאר רכושו לפרעון החוב, לכן יכול לגבות הבעל חוב את כולה מאח אחד.⁽²¹⁾

רב אמר בטלה מחלוקת

בגמרא: אחים שחלקו בקרקע ובא בעל חוב וגבה מאחד מהם, סובר רב שבטלה המחלוקת ומחלקים את הקרקע הנותרת מחדש.

מקשים התוס':

מדברי רב **משמע דלא מצי לסלוקי בזוזי,** שאין האח השני יכול לסלקו בכסף, **מדקאמר רב בטלה מחלוקת,** שהחלוקה מתבטלת, ועליו לחלוק בקרקע הנותרת. והנה הגמרא מבארת שסברת רב היא, דאחים שחלקו כ"יורשים הם", שמוטל עליהם לפרוע חוב אביהם. ואם כן **תימה, מאי שנא מדרב אסי, דאית ליה שייכול לסלקו בזוזי באותו רביע שנטל מכח ירושה?** רב אסי אומר שנותן רק רביע, ומבארת הגמרא שהוא מסתפק אם אחים שחלקו ירושת אביהם הוו כיוורשים או כלקוחות,

בינונית. והאחרונים נתקשו בביאור דבריו. וראה בקצוה"ח סי' ק"ז סק"ט.

ובעיקר דברי התוס', שלולי אפותיקי עליו לגבות מכל האחים, כתב הרא"ש דמדובר שיכול לגבות שדה שלמה מכל אחד, אבל אם לא ירשו אלא שתי שדות, לא יטול חצי שדה מזה וחצי מזה, לפי שגם אביהם לא היה יכול לומר לו כן.

22. ראה לקמן בדיבור המתחיל רב אסי, שהבאנו מרש"י שתי לשונות בביאור דברי רב אסי, האם הכוונה שנותן רביע אחד, ואותו הוא נותן בקרקע או במעות, או שהכוונה שנותן מחצה מהקרקע, אלא שרבע נותן בקרקע, דהוו כיוורשים, ורבע במעות דהוו כלוקח באחריות. וביארו המפרשים שקושיית התוס' כאן על רב היא לפי הלשון הראשון שנותן לפי רצונו. כי ללשון השני אין זה קשה, דהרי לצד שהיו יורשים נותן דוקא קרקע. [ראה מהרש"א, מהרש"ל ומהר"ם].

23. "נחלת משה". וראה ברשב"ם שם "אנא הוו לי זוזי והוה מסליקנא ליה בזוזי, ובשביל עניותך לא אפסיד נחלתי".

[מהר"ם שי"ף]. וראה בתוס' תלמיד ר"ת דהקשה על האיכא דאמרי מדברי רב, הסובר שבטלה מחלוקת. ומתיר, שזה דוקא כשחלקו קרקעות שמחזירים זה לזה, אבל בכספים, כיון שאם יגנב לא יחזיר לו השני, כך גם לענין פירעון הסכימו שלא יחזיר לו.

19. ראה בגרע"א שנתקשה, שמא מיירי התם שנתרצה הבע"ח ליקח מכולם כפי שמגיע, לכן נותן הבכור פי שנים.

20. "אפה תהא קאי", שמכאן תגבה חובך.

21. ראה בדיבור הבא, שהתוס' יפרשו באיזה סוג אפותיקי מדובר. והמפרשים הקשו, למה לא תירצו שהקרקע שביד זה היתה בינונית, ואילו ביד השני היתה זיבורית, לכן הבע"ח נטל את הקרקע כולה. ותירצו, שבכהי גונא הוי כאחד נטל קרקע ואחד כספים שעל דעת כן חילקו שאם יפסיד בעל הבינונית יחזור לבעל הזיבורית. וכמו שכתבו התוס' בדיבור הקודם [מהר"ם שי"ף]. ובתוס' תלמיד ר"ת תירץ, דהבא ליפרע מנכסי יתומים קיי"ל דלא יפרע אלא מזיבורית, וממילא אין ענין בינונית לכאן. ואולם הרמב"ן בב"ב תירץ, שהיתה לו